Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātņu akadēmijas, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātnieku savienības laikraksts

7 (549) ISSN 1407–1479 2018. gada 9. aprīlis

LZA PREZIDENTA **OJĀRA SPĀRĪŠA** UZRUNA LZA PAVASARA PILNSAPULCĒ 2018. GADA 5. APRĪLĪ

PAR VALSTI, ZINĀTNI UN DROŠĪBU

LZA vārdbalvu laureāti Foto J. Brencis

LR Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs Jānis Vucāns Foto J.Brencis

Cienījamie Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķi, korespondētājlocekļi, ārzemju un goda locekļi, viesi! Esiet sveicināti mūsu organizācijas Pavasara pilnsapulcē, kas veltīta Latvijas valstiskuma 100–tās gadadienas atcerei, mūsu zinātnes izcilāko pētnieku godināšanai un jauno zinātnieku uzmundrinājumam, rosinot viņus turpināt veidot savu zinātnisko karjeru tieši tāpēc, ka tas ir pirmatklājēju ceļš.

Valsts jubilejas atzīmēšanas gadu mēs sākam ar vēsturi, kura LZA korespondētājlocekļa Ērika Jēkabsona akadēmiskajā lekcijā mums liks pārdzīvot tās sarežģītās politiskās cīņas, kurās dzima gan Somija un Latvija, gan abas mūsu kaimiņvalstis. Šī lekcija mums atgādinās par to sarežģīto uzdevumu, ko 1920. gadā ar toreizējā Ārlietu ministra Zigfrīda Annas Meierovica uzņēmību rīkotajā Baltijas konferencē, sauktā arī par Bulduru konferenci, vēlējās panākt gan jaundibinātās valstis kopā ar tolaik vēl neatkarīgo Ukrainu un Poliju, gan viņu rietumu sabiedrotie, kurus pārstāvēja Francijas un Anglijas diplomāti. Konferences gaitā sagatavotā līguma ceturtais pants neizbēgama kara ar Krieviju gadījumā paredzēja sekojošo: "Ja karš būtu neizbēgams vienai no Baltijas valstu konferences dalībvalstīm, tad turēties visiem spēkiem labi cieši kopā un visiem sabiedroties ar saviem bruņotiem spēkiem pret apvienoto ienaidnieku un tā dot tam vajadzīgo triecienu no visām pusēm. 1920. gada 16. augustā Bulduros". Tā bija iecerētās Baltijas Antantes vīzija par kolektīvās drošības pasākumiem, kuras īstenošanai bija vajadzīga saliedēta rīcība.

Vai mēs šodien, kad pēc Bulduru konferences ir pagājuši 98 gadi, varam droši sacīt, ka pretinieku tolaik izjauktā Baltijas valstu alianse ir kļuvusi saliedētāka, politiski tālredzīgāka un stratēģiski un ekonomiski spēcīgāka? Vai mūsu atjaunotās neatkarības 27 gados mēs paši saviem spēkiem esam tikuši tuvāk šim mērķim, vai tas līdzīgi horizontam attālinās, kolīdz mēs noticam, ka esam tam pietuvojušies? Kā ir izglītībā, zinātnē un Baltijas valstu starptautiskās sadarbības plānā, mēs, iespējams, jūtam, jo paši esam iesaistīti šajās orbītās. Un es daudz nekļūdīšos sacīdams, ka izglītības un zinātnes Antante lielā mērā pastāv tikai nodomu protokolu un atsevišķu sporādisku sadarbības projektu vai personisko kontaktu līmenī. Kad pirms pāris nedēļām Latvijas drošības un aizsardzības industriju federācijas rīkotajā "Industrijas dienā 2018" es vaicāju mūsu Aizsardzības ministram Raimondam Bergmanim, vai viņš ir domājis par to, kā valsts drošības stiprināšanā var piedalīties VISU nozaru pārstāvji – ne tikai inženieri un ķīmiķi, loģistikas, enerģētikas, sakaru un informācijas tehnoloģiju attīstītāji, pārtikas un transporta industrijas pārstāvji, bet arī mediķi, vēsturnieki, valodnieki, pedagogi, sociologi, juristi un mākslinieki, tad pēc maza pārdomu brīža sekoja atbilde, ka mūsu valstī šāda plāna nav.

Ja mēs 27 gadus pēc valstiskās neatkarības atgūšanas ar finansējumu zinātnei esam noslīdējuši pēdējā vietā Eiropas Savienībā, vai tā nav atbilde uz jautājumu par to, cik lielā mērā Latvijas valstī tiek domāts par mūsu kopējo stratēģisko drošību? Un kāda gan var veidoties Baltijas Antante, ja mūsu mazās valstiņas rīkojas nevis koordinēti, bet gan katra ar savu piesardzības, tālredzības un drošības mēru un pēc sava stratēģisko investīciju maka biezuma? Par kādu tālredzību gan ir iespējams runāt, ja reaģējot uz Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrības, kā arī uz Izglītības un zinātnes ministrijas vēstuli Finanšu ministrija šī gada 9. martā atbild sekojošo: "saskaņā ar likumu "Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2018., 2019. un 2020. gadam" VISI PIEEJAMIE valsts budžeta finanšu līdzekļi 2018. gadam un turpmākajiem diviem gadiem ir sadalīti". Bet zinātnieki, virinādami Saeimas, Ministru kabineta un ministriju durvis, naivi cer, ka vēlēšanu gads līdzīgi "Auseklītim" atrisinās visas problēmas, un, ka nākamajā – 2019. gadā – zinātne var kļūt par prioritāri atbalstītu tautsaimniecības nozari.

Šo politiskās elites augstprātīgo, bezatbildīgo un mūsu valsts ekonomikai tuvredzīgo attieksmi 27 neatkarības gados esam kaldinājuši mēs paši – kāds piedaloties patērētāju sabiedrībai tik ērtajā rietumu sabiedrības labumu baudīšanā, kāds, čāpojot pa ceļu un uzmanīgi lūkojoties zem kājām, vai neuzkāps savai pa čekas maisu atirušajām vīlēm izbirušajai kartītei, un vēl kāds, aplauzis sava ideālisma spārnus, cīnās vienatnē vai ieguvis zooloģiskajā dārzā ieslodzīto ērgļu filosofisko apātiju, vai arī ar pēdējiem spēkiem pārlaidies pāri dzeguzes ligzdai, es gribēju sacīt – robežai. Kāda paradoksāla jēga slēpjas Latvijas Zemnieku Savienības vēlēšanu programmas 59. punktā rakstītajā, ka "LZS uzstās uz finansējuma palielināšanu zinātnei. Aicināsim palielināt zinātnes un pētniecības lomu, attīstot Latvijas zinātni, veicinot zinātnes, uzņēmumu un likumdevēju sadarbību, ar mērķi izmantot zinātnisko atklājumu un inovāciju ieviešanu". Nez, kādēļ nedzirdu zālē aplausus.

Bet mēs turpinām cerēt – ar to pašu sasodīto zinātnieka ideālismu ik rītu ejam uz savām laboratorijām un stājamies pie kolbām, analizatoriem vai bibliotēku plauktiem, jo mēs domājam, ka mūsu darbs valstij būs vajadzīgs, un, ka mūsu vēlētie valsts priekšstāvji rīkosies kā baņķieri, kuriem ir uzticēta mūsu nauda, vai vismaz kā dārznieki, vairojot mūsu zināšanu augļus visiem pietiekamā daudzumā. Bet no apjausmas par Raiņa jau pirms simt gadiem teiktās atziņas, ka "nest ūdeni ar cauru sietu, lai tukšā mucā viņu lietu", ir bezjēdzīga nodarbošanās, patiesuma kļūst bail. Bail pacelt acis un ieraudzīt, kas ir baņķieri un kas – dārznieki. Bet mēs ceram, darām, viļamies un atkal ceram, jo tāda ir cilvēka daba. Vismaz tik ilgi, kamēr viņā vēl spēks prevalē pār vājumu un spīts – pār izmisumu.

Ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Pavasara pilnsapulci mēs vēlamies pasacīt visai sabiedrībai, ka, lai ieņemtu akadēmiskajā izcilībā vēlētus amatus, nepietiek ar autobusu, kas aizved nejaušus pasažierus ekskursijā uz kādu ciemu un iebalso Olimpā kārtējo politisko tūristu. Tieši tāpēc šodien ar dziesmām, ar atzinības rakstiem un naudas balvām godinām mūsu ievērojamākos zinātniekus, ar LZA vārdabalvām atgādinot par nozares celmlaužu uzticību savai misijai kā akadēmiskās gaitas etalonam ceļā uz ļoti tālu, bet skaistu mērķi. Tas ir gan pieredzes bagāto kolēģu novēlējums, gan avanss, gan grūts ceļš, kuru sekmīgi ir sākuši iet šodien apbalvojamie jaunie zinātnieki – Jānis Šmits, Mārcis Sējējs, Krista Suta un Signe Raudive, bet kuru citi ar starptautisku izcilību apbalvotie pētnieki saņem kā savu izcilo rezultātu novērtējumu. Un tie ir LZA Goda doktori Gundega Grīnuma un Jānis Rukšāns, akadēmiķis Mārtiņš Rutkis un nākamais akadēmiķis, bet vēl korespondētājloceklis Ēriks Jēkabsons. Tas vēl nav viss. Man ir gods paziņot ar LZA Senāta sēdes balsojumu vienbalsīgi piešķirto Lielās medaļas laureātu vārdus, kurus sveiksim un kuru akadēmiskās lekcijas uzklausīsim Rudens pilnsapulcē. Un tie ir Latvijas Universitātes farmakoloģijas profesore, akadēmiķe Vija Kluša un Latvijas Universitātes tiesību zinātņu profesors, akadēmiķis Kalvis Torgāns. Tagad gan lai manis nosauktajiem kolēģiem skan mūsu visu aplausi.

Gandarījuma un padarīta darba sajūtas piepildītu Jums šo Pavasara pilnsapulci! Lai mūsu darbs ir velte Latvijas dibināšanas 100–tajai jubilejai un lai pietiek ko darīt arī nākamajiem simt gadiem!

Pilnsapulce apstiprinot LZA ģenerālsekretāra A.Siliņa ziņojumu Foto J. Brencis

Sveicam jubilārus!

5. aprīlī – LZA ārzemju locekli **Nilu KRISTENSENU!**
7. aprīlī – LZA īsteno locekli **Igoru ŠUVAJEVU**!
10. aprīlī – LZA korespondētājlocekli **Uldi OSI**!
21. aprīlī – LZA korespondētājlocekli **Jāni VALDMANI**!
26. aprīlī – LZA goda locekli **Guntaru GODIŅU!**
30. aprīlī – LZA ārzemju locekli **Paulu JANMEIJU!**
Ad multos annos!

Latvijas Zinātņu akadēmija

LZA PAVASARA PILNSAPULCĒ

Latvija 100

Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Pavasara pilnsapulce, kas šogad notika 5. aprīlī, bija veltīta Latvijas valsts dibināšanas 100. gadskārtai. Ar akadēmisko lekciju par neatkarīgu Baltijas valstu izveidošanās politiskajām un vēsturiskajām cēloņsakarībām uzstājās LZA korespondētājloceklis Ēriks Jēkabsons, bet svētku uzrunas teica LZA prezidents O. Spārītis un LR Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs Jānis Vucāns.

LZA vārdbalvas saņēma virkne izcilu zinātnieku un četri jaunie zinātnieki. Raiņa balvu par izcilu radošu veikumu zinātnē saņēma LZA goda doktore *Dr.h.c.philol.* Gundega Grīnuma, Edgara Siliņa balvu fizikā – LZA īstenais loceklis Mārtiņš Rutkis, Heinricha Skujas balvu bioloģijā – LZA goda doktors *Dr.h.c.biol.* Jānis Rukšāns, Gustava Vanaga balvu ķīmijā – LZA īstenais loceklis Aigars Jirgensons, Arveda Švābes balvu Latvijas vēstures zinātnē – LZA korespondētājloceklis Ēriks Jēkabsons, bet Arvīda Kalniņa balvu mežzinātnē – *Dr.silv.* Imants Baumanis.

LZA vārdbalvas jaunajiem zinātniekiem saņēma *Mg.* Jānis Šmits – Ludviga un Māra Jansonu balvu fizikā, *Mg.* Mārcis Sējējs – Mārtiņa Straumaņa un Alfrēda Ieviņa balvu ķīmijā, *Mg.* Krista Suta – Emīlijas Gudrinieces balvu ķīmijā, *Mg.* Signe Raudive – Zentas Mauriņas balvu literatūrzinātnē.

Pilnsapulces noslēgumā ar ziņojumiem par LZA darbību 2017. gadā referēja LZA ģenerālsekretārs Andrejs Siliņš un LZA Uzraudzības padomes priekšsēdētājs Juris Krūmiņš.

Alma Edžiņa, LZA Senāta zinātniskā sekretāre

20. MARTĀ UZSĀKTA REĢISTRĀCIJA DALĪBAI IV PASAULES LATVIEŠU ZINĀTNIEKU KONGRESĀ

Sākot ar 2018. gada 20. martu, ir iespējams pieteikties dalībai IV Pasaules latviešu zinātnieku kongresā, kas norisināsies no šī gada 18. līdz 20. jūnijam Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.

Kongress pulcēs Latvijas izcelsmes zinātniekus no visas pasaules, kā arī viņu stratēģiskos partnerus un atbalstītājus, lai kopīgi atskatītos uz paveikto un definētu turpmākos Latvijas zinātnes uzdevumus valsts un sabiedrības attīstībai.

Reģistrējoties līdz 18. maijam, pieejamas dalības maksas atlaides. Reģistrēties Kongresam var mājaslapā: https://congress.sciencelatvia.lv.

Papildus informāciju par Kongresa norisi var saņemt sazinoties ar Izglītības un zinātnes ministrijas, Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta vecāko eksperti Evitu Čikuti, tālr.:+371 67047938, e–pasts: kongress@izm.gov.lv.

Latvijas Studentu apvienība

LAI NAUDA SEKOTU KVALITĀTEI

Viens no iemesliem ieguldīt augstākajā izglītībā un izglītībā kopumā ir tās ietekme uz ekonomisko izaugsmi valstī. Savā darbā "Izglītības kvalitāte un ekonomiskā izaugsme" [*Education Quality and Economic Growth*], pētnieki Ēriks Hanušeks un Ludgers Vosmans padziļināti pētīja saistību starp izglītību un ekonomisko izaugsmi. Analizējot vairākas attīstītās un attīstības valstis, abi pētnieki atklāja, ka būtisks ir ne tikai izglītības sistēmā pavadīto gadu skaits, bet arī iegūtās izglītības kvalitāte. Tas ir pašsaprotams secinājums, jo būtu grūti pamatot to, ka viens izglītības gads Somijā ir pielīdzināms vienam izglītības gadam Somālijā. Tas noved pie viena no darba galvenajiem secinājumiem – nepietiek ar to, ka izglītība ir plaši pieejama, tai jābūt arī kvalitatīvai. Hanušeks un Vosmans savā pētījumā piedāvā trīs būtiskākos izglītības kvalitāti noteicošos aspektus: (1) Izglītības iestāžu autonomija jeb spēja brīvi izvēlēties veidu, kā sasniegt savu institucionālo misiju; (2) Konkurence starp izglītības iestādēm; (3) Rīku pastāvēšana, kas nodrošinātu izglītības iestāžu atbildības nešanu pret sabiedrību.

Latvijas Studentu apvienība (LSA) iestājas par to, ka ir nepieciešama pilnīga pāreja uz valsts dotēto augstāko izglītību līdzīgi kā to darījušas vairākas Eiropas augstākās izglītības telpas valstis. LSA ieskatā, valsts dotētā augstākā izglītība ir labākais veids kā pilnveidot augstākās izglītības pieejamību, nodrošināt tās atbilstību darba tirgus prasībām, mazināt talantu aizplūšanu uz ārvalstīm un veicināt to ieplūšanu Latvijā. Tomēr, ņemot vērā esošo situāciju un vēsturiskās augstākās izglītības finansējuma apmēra izmaiņas, LSA apzinās pēkšņas pārejas uz valsts dotēto augstāko izglītību nelielo varbūtību. Šī iemesla dēļ LSA ir izvērtējusi veidus, kādos varētu pilnveidot šībrīža augstākās izglītības finansēšanas sistēmu, lai pēc iespējas tuvotos pilnībā valsts dotētās augstākās izglītības sistēmas sniegtajiem ieguvumiem.

2014. gadā notika augstākās izglītības finansēšanas sistēmas reforma un tika ieviests trīs pīlāru modelis, kas darbojas šobrīd. Šī modeļa ietvaros augstākās izglītības finansējums tika piešķirts caur pirmo pīlāru jeb t.s. "studiju bāzes finansējumu", ko pārsvarā veido valsts finansētajām studiju vietām piešķirtie līdzekļi un zinātnes bāzes finansējums. Otrais pīlārs jeb "snieguma finansējums" tiek piešķirts, balstoties uz augstākās izglītības iestāžu sniegumu iepriekš noteiktos kritērijos. Trešais pīlārs jeb "attīstības finansējums" finansēšanas modeļa oriģinālajā izpratnē nepastāv, bet tiek aizstāts ar struktūrfondu līdzekļiem, kas katra specifiskā atbalsta mērķa ietvaros tiek piešķirti dažādos veidos.

Aplūkojot augstākās izglītības finansēšanas modeļus dažādās valstīs, iespējams fiksēt vairākus tā veidus. Lielākajā daļā sistēmu izmanto vairāku veidu kombināciju. Tie ir:

• Pēc nepieciešamības – finansējums tiek piešķirts, balstoties uz pārrunām starp ministriju un augstskolu par nepieciešamo finansējuma apmēru, pamatojoties uz augstskolas iesniegtajiem budžeta aprēķiniem.

• Pēc vēsturiskā principa – finansējuma apmērs ir balstīts uz piešķīrumu iepriekš.

• Formulas finansējums – finansējums tiek piešķirts, balstoties uz formulu, tātad – iepriekš noteiktiem kritērijiem un īpatsvaru, kas vienādi attiecināms uz visām augstskolām.

• Finansējums pēc vienošanās – finansējums ir atkarīgs no tā, vai augstskola izpilda iepriekšējās vienošanās ar ministriju, kas nozīmē, ka katra augstskola un ministrija iepriekš pārrunā un vienojas par konkrētiem stratēģiskajiem mērķiem, kas augstskolai būtu jāsasniedz (piemērām, noteikta līmeņa un jomas absolventu skaits), un apmaiņā pret to augstskola saņem finansējumu. Lai izvērtētu progresu, tiek vērtēti augstskolas sasniegumi dažādos kritērijos.

LSA arī ir izvērtējusi šībrīža finansēšanas sistēma atbilstību politikas plānošanas dokumentiem, kā arī to, vai tā veicina augstākās izglītības kvalitāti un pieejamību. LSA ir nonākusi pie sekojošiem secinājumiem:

• Netiek izpildīti vai lēni tiek pildīti Izglītības attīstības pamatnostādnēs uzstādītie rīcības virzieni, piemēram, nav nodrošināta pāreja uz pilnībā no valsts budžeta finansētām pilna laika doktorantūras studijām. Uz to norāda arī Valsts kontrole savā revīzijā "Vai augstākās izglītības finansēšanas sistēma Latvijā ir efektīva?".

• Sociāli mazaizsargātajām grupām nav piešķirtas papildu iespējas iegūt budžeta vietas, kaut arī to pārstāvjiem, uzsākot studijas, vidēji ir zemākas atzīmes nekā citiem.

• Doktorantiem un maģistrantiem nav pieejamas budžeta vietas nepilna laika programmās. Ņemot vērā studiju specifiku, jau 75% no studējošajiem maģistrantūrā strādā paralēli studijām. Tas norāda uz samazinātu augstākās izglītības pieejamību augstāko studiju līmeņa studējošajiem.

• Šobrīd Latvijas augstākajā izglītībā vēl aizvien nepastāv konkurence par valsts budžeta finansētajām studiju vietām, jo tās lielā mērā tiek piešķirtas, balstoties uz vēsturisko precedentu.

Šī iemesla dēļ tiek piedāvāti potenciālie augstākās izglītības finansēšanas scenāriji, kas varētu novērst konstatētās problēmas un veicināt augstākās izglītības kvalitāti un pieejamību. Pirmais no risinājumiem ir ieviest plašāku un paredzamāku konkurenci starp augstākās izglītības iestādēm par finansējumu, ieviešot valsts budžeta finansētās studiju vietas, kas katrā tematiskajā jomā tiktu piešķirtas, balstoties uz kvalitātes kritērijiem. LSA ieskatā šādiem kritērijiem jābūt noteiktiem plašu publisku diskusiju rezultātā un jābūt saskaņā ar sabiedrības vēlmēm. Šādi kritēriji mudinās augstākās izglītības iestādes darboties kādā noteiktā virzienā. Uz kvalitātes kritērijiem balstīto budžeta vietu piešķiršanu LSA aicina veikt ar papildus finansējumu, kas tiktu ieguldīts 2. pīlārā, tādā veidā garantējot to, ka šībrīža studējošie netiek pakļauti riskam zaudēt no valsts budžeta finansētās studiju vietas, kā arī nodrošinot finansējuma pieaugumu Latvijas augstākajai izglītībai. Būtiski ir arī apsvērt šādu izmaiņu ieviešanas procesu, un nepieciešamību tās izmēģināt atsevišķā sektorā, pakāpeniski pārejot uz šādu modeli visā sistēmā.

Otrs risinājums, ko LSA piedāvā augstākās izglītības pieejamības veicināšanai, ir tādu valsts finansēto studiju vietu izveide, kas tiktu balstīta uz sociāliem kritērijiem. Pētījumi ir pierādījuši to, ka mācību sasniegumi tiešā veidā korelē ar socioekonomisko stāvokli, tātad, piešķirot valsts dotētās studijas tikai tiem, kam ir vislabākie mācību sasniegumi, tās pārsvarā tiek piešķirtas turīgākajiem. Tas rada sociālo un ekonomisko nevienlīdzību, jo augstākās izglītības iegūšana būtiski palielina ienākumus mūža garumā, kas nozīmē to, ka nepiešķirot papildu iespēju studēt sabiedrības grupām, kas nevar atļauties maksāt par studijām un kurām ir arī zemākas izredzes iegūt valsts budžeta finansēto studiju vietu, sarūk iespēja mazināt ienākumu nevienlīdzību valstī.

Trešais risinājums, ko LSA aicina apspriest, ir viena finansējuma avota ieviešana resursietilpīgajos studiju virzienos (tādos, kuru tematiskās jomas koeficienta, saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 12. decembra noteikumiem Nr. 994, optimālā vērtība ir 3 vai vairāk), nosakot to, ka katra šāda studiju virziena finansēšanā no valsts budžeta var tikt iesaistīts tikai viens resors. Tādā veidā tiek atrisināta finansējuma koordinēšanas problēma par vienu studiju virzienu starp dažādām ministrijām, nodrošināta efektīva valsts līmeņa konkrēto studiju virzienu pārraudzība, veicināta augstākās izglītības finansējuma piešķīruma efektivitāte, caurskatāmība, kā arī nodrošināta augstākās izglītības salāgotība ar darba tirgus un sabiedrības prasībām.

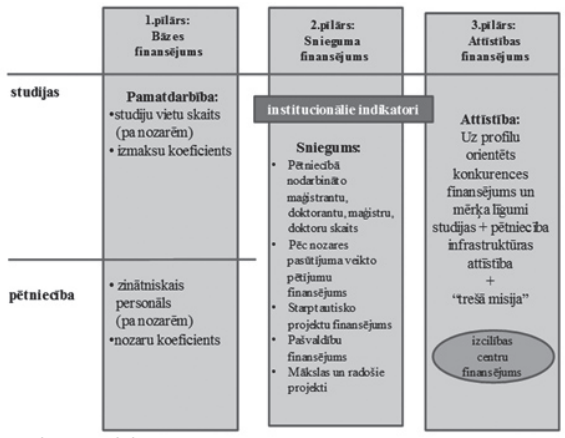

Trīs pīlāru modelis. Avots – IZM

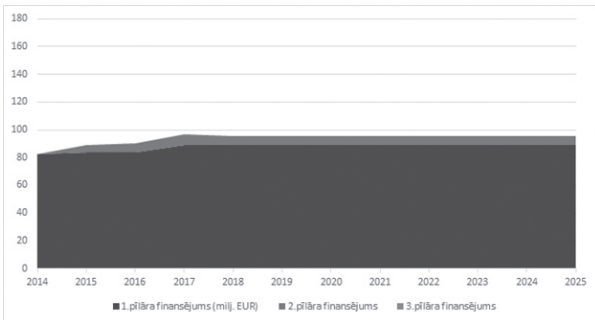

Augstākās izglītības finansēšanas zināšanu sabiedrības attīstības scenārijs Latvijā. Avots – Pasaules banka.

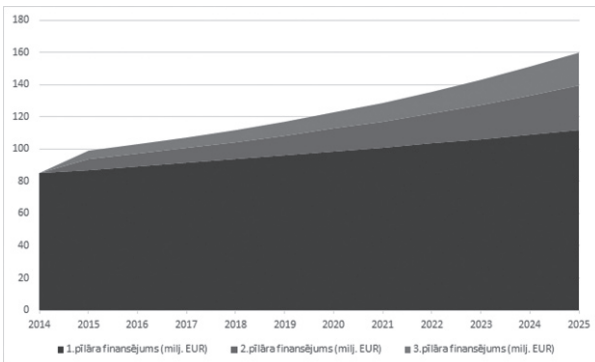

Augstākās izglītības finansēšanas faktiskā situācija. Avots – LSA

LSA aicina sākt diskusijas par augstākās izglītības finansēšanas sistēmu un tās iespējamo pilnveidi. LSA ieskatā vienīgais veids, kā ieviest reformas, kas nav tikai simboliskas, ir iesaistītajām pusēm vienojoties par to nepieciešamību un darbību.

Arkādijs Zvaigzne, Latvijas Studentu apvienība

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība

LATVIJAS JAUNO ZINĀTNIEKU APVIENĪBAS VIEDOKLIS PAR LATVIJAS STUDENTU APVIENĪBAS IZSTRĀDĀTO ZIŅOJUMU PAR AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANAS SISTĒMAS PILNVEIDI

Pirmkārt, vēlamies izteikt atzinību Latvijas Studentu apvienībai par kvalitatīva un noderīga ziņojuma sagatavošanu! Novērtējam ieguldīto laiku un darbu, veicot svarīgu pilsonisko aktivitāti.

Otrkārt, vēlamies atzīmēt, ka ziņojums sāpīgi parāda augstākās izglītības nozares ilgstoši nepietiekamo finansējumu, kas, neskatoties uz dažādiem solījumiem, plāniem un pat pieņemtajiem normatīvajiem aktiem, saglabājas zems un nepietiekams. Aicinām uz kopēju darbību aktualizējot nepieciešamo finansējuma pieaugumu un piedāvājot pamatotus tā scenārijus, tuvojoties 2019. gadam, ko ceram aizvadīt Latvijas Nacionālās augstākās izglītības un zinātnes sistēmas simtgades gada zīmē.

Treškārt, atbalstām un par ārkārtīgi svarīgu uzskatām virzību uz kopēju studiju un zinātnes finansējumu augstākās izglītības institūcijām, kas vismaz vārdos sakrīt ar Izglītības un zinātnes trīs pīlāru finansēšanas modeli. Šīs virzības realizācijai nepieciešams kopējais finansējuma pieaugums, tai skaitā studiju bāzes likmes pieaugums šī brīža izpratnē, jo jau šobrīd finansējums neatbilst reālajām izmaksām. Virzības rezultātā nepieciešams veidot kopējas pasniedzēju–zinātnieku pozīcijas ar stabilu atalgojumu, tādējādi radot priekšnosacījumus konkursam pēc būtības. Tas arī nepieļautu šobrīd bieži pastāvošo praksi, kurā pasniedzējiem, jo īpaši karjeru sākošajiem, atalgojumu sastāda tikai kontaktstundas, nenodrošinot laiku kursu sagatavošanai, zinātniskajai darbībai un profesionālajai pilnveidei.

Tāpat vēlamies īsi komentēt trīs piedāvātos rīcības scenārijus:

Atbalstām pilotprojekta īstenošanu, pārbaudot konkurences principus budžeta vietu piešķiršanā, izmantojot kvalitātes kritērijus. Vienlaikus, aicinām kvalitātes kritērijus attiecināt uz konkrēto nozaru grupu (piemēram, publikācijas un ārvalstu studējošie tikai konkrētajās nozarēs, utml.). Tāpat uzskatām, ka izmaiņu periodam jābūt saprātīgam, ļaujot augstskolām veikt plānošanas darbus. Savukārt, par pārējām nozaru grupām vērts runāt pēc pirmajiem pilotprojekta rezultātiem.

Piebilstam, ka atbalstām Augstākās izglītības padomes nostāju, ka resursietilpīgām nozaru grupām nebūtu jāveido konkurence, drīzāk specializācija. Savukārt pārējām nozarēm tā būtu lietderīga ilgtermiņā.

Konceptuāli atbalstām sociālo aspektu ņemšanu vērā finansējuma pieejamībā. Tomēr būtiska ir diskusija par noteikumiem, kas to ļauj realizēt.

Stingri atbalstam vienas tematiskās jomas finansēšanu no viena avota. Uzskatām, ka tikai šādā veidā iespējams centralizēti jomai īstenot pamatotu politiku, nosakot sagatavojamo speciālistu apjomu un prasības, kā arī veicot vienotu kvalitātes kontroli.

Pie iespējas, vēlamies atgādināt par izaicinājumiem augstākās izglītības doktorantūras posmā, kuru risināšanā, mūsuprāt, arī nepieciešama aktīva rīcība. Tas ietvertu gan doktorantūras apvienošanu ar promocijas procesu, gan pāreju uz vienotu doktora grādu, par ko akadēmiskā vidē jau ir gana diskutēts, gan ārkārtīgi būtisku izmaiņu – doktorantūras uztveršanu un realizēšanu kā pilna laika darbu. Šāda izmaiņa, saglabājot esošo budžeta vietu skaitu nemainīgu, pieprasītu krasu finansējuma pieaugumu, tāpēc piedāvātu studiju vietu organizēšanu citādāk. Pamatu, ko veidotu pašreizējais studiju finansējums, nodrošinātu mazāku, bet pilnvērtīgi apmaksātu doktorantūras vietu skaitu (ļautu veidot pamatotu konkursu pēc būtības). Tāpat pamata daļa ļautu nosegt doktorantūras procesa kopējo administrācijas un studiju daļu. Savukārt, pārējās doktorantūras pozīcijas tiktu automātiski izveidotas, ja pētniecības iestādes vai uzņēmumi nodrošinātu doktoranta darbam nepieciešamo finansējumu uz visu studiju periodu, piemēram, izcīnot finansējumu doktoranta pozīcijai projekta ietvaros.

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts (LU LFMI), pamatojoties uz LU LFMI Stratēģiju (2015–2020), IZSLUDINA KONKURSU uz šādām akadēmisko amatu vietām:

Vadošā pētnieka vieta mākslas zinātnes nozares, teātra un kino vēstures un teorijas apakšnozarē ar specializāciju 21. gadsimta režijas analīzē;

Pētnieka vieta folkloristikas nozarē ar specializāciju digitālajā humanitārajā zinātnē, arhīva darba metodoloģijā un vernakulāro kultūrprakšu izpētē;

Pētnieka vieta folkloristikas nozarē ar specializāciju digitālajā humanitārajā zinātnē, arhīva darba metodoloģijā;

Divas **pētnieka** vietas literatūras nozarē ar specializāciju latviešu literatūras pētniecībā reģionālo procesu kontekstā;

Zinātniskā asistenta vieta folkloristikas nozarē ar specializāciju arhīva darba metodoloģijā.

LU LFMI amatu nolikumu un aprakstus sk. LU LFMI mājaslapas (www.lulfmi.lv) sadaļā "Dokumenti". Pretendentiem jāiesniedz: iesniegums, CV, zinātnisko kvalifikāciju apliecinoša dokumenta kopija, zinātnisko publikāciju saraksts (2012–2018) un perspektīvais pētnieciskā darba redzējums ievēlēšanas periodam (6 gadiem). Dokumenti iesniedzami līdz š.g. 16. aprīlim LU LFMI sekretariātā, Mūkusalas ielā 3, 510. kabinetā, kā arī elektroniski (ieva.garda@lulfmi.lv). Tālrunis uzziņām 67229017.

LZA NODAĻĀS

FIZIKAS UN TEHNISKO ZINĀTŅU NODAĻAS UN ĶĪMIJAS, BIOLOĢIJAS UN MEDICĪNAS ZINĀTŅU NODAĻAS KOPSĒDE

Šī gada 7. martā LZA Senāta zālē notika LZA Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļas (FTZN) un Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļas (ĶBMZN) kopīgā sēde par tēmu **"Projektā "Skola–2030" plānotās izmaiņas fizikas un ķīmijas pasniegšanā skolās"**. Pasākumu atklāja LZA viceprezidents, akadēmiķis **Andrejs Krasņikovs** ar uzaicinājumu visiem piedalīties diskusijā par dabas zinātņu apmācību pilnveidošanu, lai mums būtu labi attiecīgie speciālisti Latvijas skolās, universitātēs un tehnoloģiju izstrādēs. LZA īstenais loceklis, FTZN priekšsēdētājs **Jānis Spīgulis** iepazīstināja klātesošos ar pasākuma darba kārtību. Pirmajiem vārds tika dots pedagogiem. Tēmu "Fizika skolās šodien un nākotnē" analizēja Aizkraukles novada vidusskolas skolotāja un Latvijas Fizikas skolotāju asociācijas prezidente **Ludmila Belogrudova** un LU Fizikas un matemātikas fakultātes lektore un fizikas skolotāja *Dr.phys*. **Inese Dudareva**. Pārdomās par ķīmiju skolās šodien un nākotnē dalījās Mārupes vidusskolas ķīmijas skolotāja, LIZDA pārstāve **Linda Kovaļevska** un Daugavpils Universitātes pasniedzējs, ķīmijas skolotājs *Dr.chem*. **Mihails Gorskis**.

Skolotāji izteica prieku un gandarījumu par to, ka fizikas un ķīmijas mācīšanas metožu pilnveidošanā līdzdarbojas arī LZA pārstāvji un ka jaunieši apzinās fizikas un ķīmijas zināšanu nepieciešamību savā dzīvē. Klātesošo uzmanību piesaistīja tabula, kas ieskicēja situāciju 2030. gadā. Tā atklāja, ka tobrīd 61 % no esošajiem speciālistiem–skolotājiem būs pensijā, 19% – būs vecumā līdz 55 gadiem, bet 11% – būs 40 gadu vecumā. Referenti izteica bažas, ka pašlaik ļoti neliels skaits LU studentu izvēlas pedagoga profesiju, tāpat samazinās arī skolēnu – olimpiāžu dalībnieku loks. Daugavpils Universitātes pasniedzējs savā uzrunā aicināja skolās saglabāt mācības ķīmijā un fizikā un zinātniekus kļūt par skolotājiem. Viņš uzsvēra, ka 12 klasē skolēniem jau ir par vēlu profilēties un apgūt ķīmijas, fizikas un dabas zinātņu pamatus. Diskusijā izskanēja Lietuvas, Igaunijas un Ukrainas kolēģu ieteikums organizēt doktorantūras studijas pedagogiem dabas zinātnēs, paredzot triju līmeņu eksāmenus un obligāto eksāmenu pēc 5 gadiem.

Pasākuma turpinājumā uzstājās LU Starpnozaru izglītības inovāciju centra vadošā pētniece **Dace Namsone** ar ziņojumu "Fizika un ķīmija projektā "Skola 2030"". Viņa atgādināja, ka tagad tikai sākas 2021. gada projekts, kā veidot skolās jaunās apmācības tehnoloģijas. D. Namsone uzsvēra atšķirību: "Ja agrāk dominēja rutinēta apmācība, tad tagad 21. gs. cilvēka loma ir mainījusies, un skolēniem pašiem jābūt aktīviem un lietpratīgi jākomplektē ķīmijas un fizikas metodoloģija dabas zinātnēs, sākot jau no pirmskolas apmācības līdz 12 klasei. Mums jāapzinās, ka katrs skolēns ir vērtība un vislielāko ietekmi veido pats skolotājs un viņa izvēlētā mācīšanas metode. Lai katrs iegūtu zināšanas, prasmi tās pielietot un izzinātu principus." Diskusija piedalījās Valsts izglītības satura centra (VISC) vadītājs **Guntars Catlaks**, atklājot VISC projektā plānoto obligāto mācību saturu un informējot, ka aprīlī klajā nāks jaunās mācību grāmatas. Zināms, ka Austrālijas skolās jau ir ieviesta 3. līmeņa prasme un kompetence – kā atvērti domāt, risināt problēmas un sintezēt kopsakarības. G. Catlaks akcentēja nepieciešamību LU mācībspēkiem kopā ar skolotājiem strādāt ar vidusskolēniem, lai tie labāk izprastu, kas būtu jāzina nākamajiem studentiem. Izglītības un zinātnes ministrijā jau ir izveidots grafiks, kā tālāk izglītot pedagogus, kāda būs skolas infrastruktūra utt. Skolēniem ļoti svarīga ir motivācija! Drīz būs pieejama digitālā apmācība, jauni mācību līdzekļi un katram vecumam – sava pieeja.

Kopsēdes noslēgumā tika atbalstīts priekšlikums turpināt aizsākto sadarbību ar LZA, t.sk. atkārtoti organizējot šāda veida tikšanos.

Jānis Spīgulis, FTZN priekšsēdētājs
Daina Daija, ĶBMZN zinātniskā sekretāre

HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU NODAĻA

EKSPERTU KONSĪLIJA "VDK ĒNA PĀR LATVIJU – KO VĒLAS SABIEDRĪBA?" SLĒDZIENS*

Konsīlijs notika šī gada 14. februārī Latvijas Zinātņu akadēmijā (LZA).

Konsīlijā bija aicināti piedalīties Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas, Latvijas Saeimas komisiju, Valsts prezidenta kancelejas, Valsts Kancelejas, Kultūras ministrijas, Tieslietu ministrijas un ar sabiedrības attīstību saistītu valsts un sabiedrisku institūciju pārstāvji, neatkarīgi eksperti.

Konsīlijā piedalījās: **Ojārs Spārītis**, LZA prezidents; **Guntis Zemītis**, LU Latvijas vēstures institūta direktors; **Arno Jundze**, Latvijas Rakstnieku savienības priekšsēdētājs; **Zbigņevs Stankevičs**, Rīgas arhidiecēzes arhibīskaps–metropolīts; **Mārtiņš Kaprāns**, Kultūras ministres ārštata padomnieks sociālās atmiņas un publiskās vēstures jautājumos; **Indulis Zālīte**, Totalitārisma seku dokumentēšanas centra (TSDC) bijušais vadītājs; **Māra Sprūdža**, Latvijas Nacionālā arhīva direktore; **Jānis Streičs**, kinorežisors; **Guntis Eniņš**, nodibinājuma ASF "Dabas retumu krātuve" valdes priekšsēdētājs; **Egils Levits**, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis; **Kristīne Saulīte**, Pasaules Brīvo latviešu apvienības priekšsēdētāja; **Arnolds Babris**, AS "Brīvais vilnis" valdes priekšsēdētājs.

Konsīlija mērķis – izvērtēt pašlaik aktuālo VDK kartotēkas atvēršanas tēmu sabiedrības attīstības aspektā.

Konsīlijā tika meklēta atbilde tikai uz vienu jautājumu – **ko vēlas Latvijas sabiedrība, domājot par pagātnes mantojumu – sadarbību ar padomju laika valsts drošības iestādēm?**

Bija noteikti trīs meklējumu virzieni:

(**1**) Vai sabiedrība vēlas atjaunot taisnīgumu / atriebt pāridarījumu – pret ko, kādā veidā, ko un kā sodīt?

(**2**) Vai sabiedrība vēlas pasargāt valsti no "čekas aģentiem" – no kā konkrēti un kādā veidā?

(**3**) Vai jauniešiem "VDK maisu" problēma ir tikpat nozīmīga kā vidēja vecuma cilvēkiem, "VDK maisu" iemītniekiem un viņu līdzgaitniekiem?

Trešo jautājumu izdevās risināt tikai daļēji, jo jaunieši atteicās piedalīties konsīlijā, skaidrojot, ka viņiem nav interese par šādu jautājumu, tas uz viņiem neattiecoties.

Pamatinformācija

Konsīliju rosināja sabiedrības uzmanībai nodotā bijušās Valsts drošības komitejas (VDK) kartotēkas publiskošanas tēma. Plašsaziņas līdzekļi piegādāja informāciju gan par VDK izpētes komisijas darbību, tās efektivitāti vai neefektivitāti, gan arī atsevišķiem gadījumiem, kad bijušie VDK aģenti atklāja savu darbību (Jānis Rokpelnis). Tika rosinātas aizdomas, ka VDK kartotēkā varētu būt liela daļa inteliģences pārstāvju – rakstnieki, mākslinieki, zinātnieki.

Latvijas Republikas Saeima 1991. gada 24. augustā atzina VDK par noziedzīgu organizāciju. Tika pieņemts likums "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu". Ar 2014. gada 20. augusta Ministru kabineta rīkojumu Nr. 433 tika izveidota VDK dokumentu izpētes komisija, taču darbu tā sāka tikai 2015. gadā.

2018. gada 8. februārī Latvijas Republikas Saeima konceptuāli atbalstīja likumprojektu "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu publiskošanu un PSRS/LPSR okupācijas režīma varas sistēmas izgaismošanu". Likumprojekts paredz, ka Satversmes aizsardzības birojā (SAB) esošos VDK dokumentus ir jānodod Latvijas Nacionālajam arhīvam (LNA) līdz 2018. gada 1. jūnijam un ka VDK dokumentus ar zinātniskajiem komentāriem jāpublicē līdz 2018. gada beigām. Paredzēts, ka LNA dokumenti būs pilnā apmērā bez ierobežojumiem publiski pieejami. Vairāki deputāti apšaubīja, vai likumprojekts piedāvātajā redakcijā sasniegs mērķi par kartotēkas "laicīgu publiskošanu" (lai tā netiktu kavēta). Likumprojekta autors skaidroja, ka likumprojekts ir virzīts uz to, lai vēsturnieku komisijas ziņojuma "izgaismošanā" akcents netiktu likts uz sīkajiem VDK informatoriem, bet uz varas sistēmu kopumā.[1]

Šajā gaisotnē radās iespaids, ka Latvijas iedzīvotāju domas par VDK kartotēkas publiskošanu dalās. Vieni uzskatīja, ka kartotēka ir jāpublicē nekavējoties, citi – ka to nekad nevajag publicēt, jo tajā esošā informācija ir dažādi skaidrojama, tā nav pilnīga un tās publiskošana var novest pie "citas netaisnības", ka cietēji var izrādīties ar tā laika darbību nesaistīti cilvēki – ģimenes locekļi vai paši kartotēkā esošie, kuri par savu "īpašo" stāvokli nav zinājuši, vai tādi, kuri tiešām ir veikuši darbu valsts aizsardzības interesēs (organizētās noziedzības apkarošana, cīņa pret terorismu). Trešā grupa uzskatīja, ka kartotēka ir jāatver tikai zinātniskai izpētei, bet tās saturošā informācija – tikai pēc rūpīgas zinātniskās izvērtēšanas. Ar nepacietību tika gaidīts vēsturnieku komisijas ziņojums (pētniecībai jānoslēdzas 2018. gada maija beigās), kurā bija vēlams ieraudzīt arī konkrētus vārdus un uzvārdus.

Attieksmi pret "čekas lietu" precīzi formulēja Saeimas deputāte Inese Laizāne (VL–TB/LNNK), kas, papildinot deputāta Ringolda Baloža (NSL) teikto, ka čekas lieta "[..] ir tāds padomju zābaks, kas stāv virs parlamenta un visai ilgu laiku, kopš deviņdesmito gadu sākuma", teica: "šie dokumenti nav tikai zābaks virs Saeimas, tās ir svina kurpes mūsu tautas kājās" 2, kuras nepieciešams "novilkt".

Uzmanību piesaistīja apstāklis, ka diskusija par VDK kartotēku atkārtojas ik reizi pirms Saeimas vēlēšanām, bet risinājumi izpaliek. Tas vedināja domāt, ka VDK kartotēkas jautājumam varētu būt arī politisks zemteksts. No otras puses, lielas daļas sabiedrības vēlme publiskot kartotēkas ierakstus likās kategoriska, bet nebija jūtams šī risinājuma gaitas un seku izvērtējums izpildījuma aspektā.

[..]

Konsīlija slēdziens

1. Pilnvērtīgai sabiedrības attīstībai **ir nepieciešams** "pārvarēt" pagātnes apgrūtinājumu, tostarp, mazināt VDK ēnu pār Latviju, kas dod iespēju manipulēt ar sabiedrisko domu, un, pats galvenais, šķelt sabiedrību, dalīt to "vainīgajos" un "nevainīgajos".

2. Pagātnes pārvarēšana jābalsta uz pagātnes izvērtēšanu, īstenojot vismaz trīs mērķus:

– lai varētu pareizi novērtēt mūsdienu sabiedrību;

– lai iezīmētu skaidru atšķirību starp iepriekšējo sistēmu un demokrātiju;

– lai valstiskā līmenī uzturētu taisnīgumu (taisnīgums kā principa jautājums, kā valsts atbildības joma ("valstij ir jāuztur taisnīgums, vienalga, vai sabiedrība to vēlas, vai nevēlas").

3. Neizvērtējot pagātni, nevar mācīties no vēstures un iegūt "imunitāti" pret vēstures atkārtošanos. Ir jāsaprot, kādi mehānismi radīja sabiedrībai nevēlamo padomju totalitāro režīmu, un jāpauž pret to attieksme, lai varētu analizēt mūsdienu sabiedrību, uzmanīt, vai tur neparādās totalitārisma pazīmes un tās novērst.

4. Pagātnes izvērtējums nav pilnīgs bez detālas vainas izvērtēšanas. Lai to izdarītu, ir jāizstrādā **precīza, kompleksa un komplicēta pagātnes izvērtēšanas politika,** kas vērsta ne tikai uz indivīda atbildības izvērtēšanu, bet galvenokārt uz sistēmas izvērtēšanu.

5. Ir jābūt arī individuālam izvērtējumam. Cilvēku likteņi ir dažādi. Vidējais vērtējums nedod pamatu valsts politikas veidošanai.

6. VDK kartotēkas atvēršana ir tikai viena daļa no pagātnes izvērtēšanas procesa, iespējams, jūtīgākā un personiskākā daļa, kas jāīsteno pārdomāti, lai izvairītos no "raganu medībām" un neradītu jaunu netaisnību, kurā ciestu nevainīgi cilvēki vai pat nākamās paaudzes.

7. Pagātnes izvērtēšanas procesa pamatā ir jābūt izpētei un fundamentāliem totalitārisma iemeslu un procesa pētnieku atklājumiem, ne tikai par VDK kartotēku – ir jāpēta institucionālā sistēma, smalkais totalitārisms.

8. Pirms tiek izvērtēta individuālā atbildība par rīcību totalitārisma režīma laikā un sadarbība ar VDK, kartotēkā iegūta informācija ir jāobjektivizē.

9. Sodu var piemērot tikai personai, kuras vaina ir pierādīta – nav pieļaujama vēršanās (morāls nosodījums, ierobežojumi) pret ģimenes locekļiem jebkurā paaudzē.

10. Izplatītākā soda forma varētu būt morālā atbildība un ierobežojumi ieņemt augstus amatus valsts pārvaldē, kā tas jau notiek. Nav izslēgts, ka par īpaši smagu totalitārisma noziegumu izdarīšanu, ja tie ir pierādīti, tiek noteikts bargs sods, tāpat kā sods tiek noteikts par kara noziegumiem.

11. Svarīgāk par sodīšanu ir **panākt izlīgumu sabiedrībā,** un tas iespējams tikai tad, ja process tiek virzīts noteiktā secībā, un tikai tā:

(**1**) patiesības noskaidrošana (abu pušu uzdevums);

(**2**) nodarījuma atzīšana (nodarījuma vaininieka uzdevums);

(**3**) nodarījuma nožēlošana (nodarījuma vaininieka uzdevums);

(**4**) nodarījuma izpirkšana ar pozitīvu rīcību (nodarījuma vaininieka uzdevums);

(**5**) piedošana (upura uzdevums, abi ir respektējami – gan piedošana, gan nepiedošana);

(**6**) izlīgšana.

12. Visi eksperti bija pārliecināti, ka VDK kartotēka ir jāatver, bet izskanēja vairāki argumenti pret tās vienkāršu publiskošanu. Turklāt VDK kartotēka ir tikai daļa no materiālu klāsta, kas būtu jāiekļauj pagātnes izvērtējumā.

13. Ja VDK kartotēka nonāks valsts arhīvā, kādam ar to būtu pastāvīgi jānodarbojas, jāpēta un jāpierāda, ka pašreizējā Latvijas valsts ir kas cits.

14. Eksperti nevēlējās apgalvot, ka VDK kartotēkas atvēršanas jautājumam ir politisks zemteksts, taču nevarēja izvairīties no fakta, ka pirms Saeimas vēlēšanām diskusijas par VDK maisu atvēršanu parasti saasinās.

15. Sociālajos tīklos VDK ietekme tiek minēta, skaidrojot personiskās un valstiskās neveiksmes labklājības celšanā un ekonomiskajā attīstībā, tiek lietota frāze "Latvija kā VDK projekts", kas liecina, ka VDK ietekmes motīvs tiek izmantots sabiedriskās domas ietekmēšanai.

Noslēdzot konsīliju, Z. Stankevičs rezumēja**,** ka ir politiskās intereses, kuru dēļ VDK kartotēkas jautājums tiek "stumts", un to dara zemākajā un vienkāršākajā – personiskajā līmenī – "izgāžam uz ielas "čekas maisus" un ļaujam tur rakties visiem, kas vēlas". Jautājuma risinājums ir jāpaceļ augstākā, stratēģiskā līmenī. Ir jābūt pagātnes izvērtējumam, bet jāvērtē sistēmas, nevis tikai indivīda atbildība. Izvērtēšana un zinātne jāvirza tā, lai tā izgaismotu nākotni.

Rīkojoties ar VDK kartotēku, jāsargās vērsties pret tiem, kas ir saistīti ar "čekas maisos" esošajiem. Ir jāsaprot, ka jebkurš paziņojums par saistību ar VDK kartotēku, skar visus radiniekus (bērnus, mazbērnus), visi ir apzīmēti, stigmatizēti. Pagātnes pārvarēšanas politikas uzdevums ir izplānot, kā to izdarīt civilizēti.

VDK kartotēka nav vienīgais un efektīvākais pagātnes izvērtēšanas avots. VDK bija daļa no sistēmas, tāpēc tās darbību un līdzdarbību ar to var vērtēt tikai kompleksi, vienotā sistēmā. Nav jāvēršas tikai pret indivīdu, bet ir jāizvērtē sistēma. Sistēmas un tās veidošanās mehānisma izpēte dos imunitāti pret līdzīgiem veidojumiem nākotnē.

Slēdzienu sagatavoja:
Raita Karnīte, LZA HSZN priekšsēdētāja

---

* Pilns slēdziena teksts pieejams www.lza.lv.

[1] Čekas maisu publiskošanas likumprojekts varētu nesasniegt mērķi, bažījas deputāti. LETA, 2018. g. 18 feb.

[2] Čekas maisu, op. cit.

TURPINĀS REĢIONĀLO FORUMU CIKLS

"UZŅĒMĒJDARBĪBA KĀ STŪRAKMENS CEĻĀ UZ ZINĀŠANU EKONOMIKU" DOBELĒ

Ar forumu "Uzņēmējdarbība kā stūrakmens ceļā uz zināšanu ekonomiku" Dobelē 7. martā jau otrajā aplī turpinājās 2016. gadā aizsāktais EKOSOC–LV, Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas pašvaldību savienības kopā ar vietējām organizācijām reģionos organizētais forumu cikls, šoreiz izvēloties ne vairs centrus, bet mazākas apdzīvotas vietas. Kā pasākumā uzsvēra Dobeles novada domes priekšsēdētājs Andrejs Spridzāns, nevajag fokusēties tikai uz lielajām pilsētām, attīstība nepieciešama visur, turklāt nekas nav lētāks par gudri izmantotiem vietējiem resursiem. Taču nepieciešama, LZA prezidenta Ojāra Spārīša vārdiem, uzņēmēju un zinātnieku sadarbība, lai svešzemnieki pie Gudeniekiem nepumpē mūsu resursus, lai lauksaimniecības un citu nozaru produkcijas pārstrādei netiktu meklētas ārvalstu tehnoloģijas, bet sadarbībā ar LLU, RTU u.c. institūciju zinātniekiem tiktu veidotas un ieviestas vietējās, nepieciešamības gadījumā piesaistot ārvalstu partnerus un pašiem ar tehnoloģiju sasniegumiem izejot pasaulē.

Zināšanu ekonomika spēj augt arī ārpus pilsētas

EKOSOC–LV ietvaros ar *AHP* (T. L. Sātī Hierarhiju analīzes metode / *Analytic hierarchy process*) analizējot viedo attīstību visā Zemgales reģionā, starp viedo ekonomiku, viedo pārvaldību un viedajiem iedzīvotājiem priekšplānā izvirzījās viedā ekonomika. Tā ir vērojama arī Dobeles novadā, tajā skaitā augsto un vidēji augsto tehnoloģiju uzņēmumiem un zināšanu ietilpīgajiem pakalpojumiem lauku telpā attīstoties straujāk nekā pilsētvidē. Taču pagaidām Latvijā kopumā zināšanu ekonomikas un visas ekonomikas proporcija ir apgriezta salīdzinājumā, piemēram, ar Vāciju, kur zināšanu ekonomika veido lielāko daļu, un arī Zemgalē un Dobelē tā ir izteiktā mazākumā. Bet minami spilgti pozitīvi piemēri.

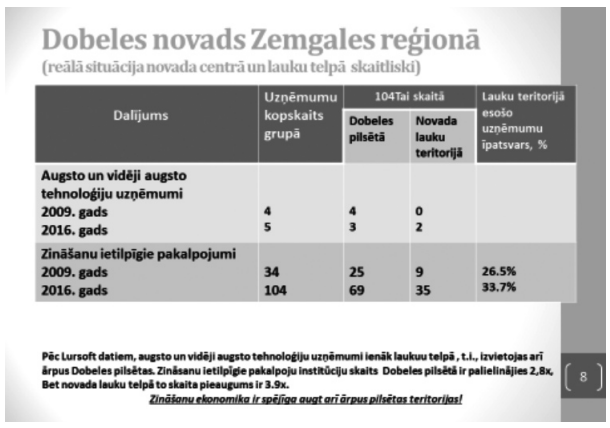

Dobeles novads Zemgales reģionā

(reālā situācija novada centrā un lauku telpā skaitliski)

Dalījums	Uzņēmumu kopskaits grupā	104Tai skaitā		Lauku teritorijā esošo uzņēmumu īpatsvars, %
		Dobeles pilsētā	Novada lauku teritorijā	
Augsto un vidēji augsto tehnoloģiju uzņēmumi				
2009. gads	4	4	0	
2016. gads	5	3	2	
Zināšanu ietilpīgie pakalpojumi				
2009. gads	34	25	9	26.5%
2016. gads	104	69	35	33.7%

Pēc Lursoft datiem, augsto un vidēji augsto tehnoloģiju uzņēmumi ienāk laukuu telpā , t.i., izvietojas arī ārpus Dobeles pilsētas. Zināsanu ietilpīgie pakalpoju institūciju skaits Dobeles pilsētā ir palielinājies 2,8x, Bet novada lauku telpā to skaita pieaugums ir 3.9x.

Zināšanu ekonomika ir spējīga augt arī ārpus pilsētas teritorijas!

8

AS "Spodrība" ir viens no tiem uzņēmumiem Latvijā, kas ir izturējis pārmaiņu laikus, saglabājis uzņēmuma darbību un veiksmīgi uzsācis attīstības un izaugsmes procesu, 2017. gadā uzņēmuma produkcijai ar "Seal" zīmolu iegūstot Zaļākā zīmola titulu. SIA "TENACHEM" ierindojas piecu pasaules vadošo uzņēmumu sarakstā stikla pakešu hermētiķu ražošanā, kā arī ir lielākais celtniecības hermētiķu ražotājs Baltijā, sadarbojas ar RTU zinātniekiem.

Uzņēmēja, LLU doktorante Ina Gudele dalījās pieredzē, ka bijusi lepna, ieraugot SIA "Alfa Agro" ražotās augstvērtīgās lopbarības maisus arī kamieļu fermā Apvienotajos Arābu Emirātos. Uzņēmums atradis veidu, kā ražot eksporta preci no lucernas, pļavās augošas zāles. Savukārt attiecībā uz mājražošanas un amatniecības attīstību I. Gudele kā galveno minēja spēju produktu komercializēt, to veicot arī kooperācijas palīdzību, bet pāri visam – sadarbība ar LLU Zināšanu pārneses centru, citiem zinātniekiem, ar LIAA, citām valsts institūcijām. Mācīšanās, jaunas tehnoloģijas un dažāda veida sadarbība ir atslēgas vārdi zināšanu ekonomikas audzēšanā. Kā forumā izskanēja, "pa vienam nevar vinnēt".

Lai mašīnu plūsma pretējā virzienā, ārzemnieku nauda mūsu kabatās

Modelējot perspektīvu, I. Gudele rosināja rast kardināli jaunus risinājumus. Piemēram, ierasts, ka cilvēki no reģioniem brauc strādāt uz galvaspilsētu, bet novada uzņēmējiem sadarbībā ar pašvaldībām jāpanāk, lai gan augsto tehnoloģiju uzņēmumi vēlētos izvietoties lauku teritorijā, gan Rīgas iedzīvotāji būtu ieinteresēti braukt strādāt uz reģionu, un tādējādi risināt darbaspēka jautājumu – pagriezt mašīnu plūsmu pretējā virzienā. Plašāka mēroga analoģijā – lai mūsu produkti ir visā pasaulē un ārzemnieku nauda mūsu kabatās, nevis esam tirgus placis visai pasaulei, kā uzsvēra O. Spārītis, minot Singapūras piemēru ceļā no atpalicības uz izvirzīšanos pirmajās rindās.

Andrejs Spridzāns akcentēja, ka valsts politika mašīnu plūsmu pretējā virzienā gan nesekmē, jo, piemēram, valsts budžeta iestādes "aiziet no reģioniem", cilvēki seko darbavietām centrā. Novada domes priekšsēdētājs pretrunu saskata arī starp diviem principiem "nauda seko skolēnam" un "tuvāk dzīvesvietai" izglītības iestādi sākumskolas bērniem – jāmaina finansēšanas modelis, lai mazā skola tuvu mazā bērna dzīvesvietai var pastāvēt. Pretējā gadījumā bērns jau no mazotnes tiek pieradināts braukt prom no dzimtās vietas…

Rūpēties par uzņēmējdarbības attīstību nozīmē tai tuvināt skolēnus, gādājot arī par viņu profesionālo orientāciju, nodrošinot papildu apmācības programmas ar izvēles priekšmetiem – robotika, materiālzinātnes, grafiskais dizains u.c. Svarīgas ir mācību ekskursijas uzņēmumos. Visi tiekamies uzņēmumos – zinātnieki, pašvaldību pārstāvji, bērni un jaunieši! Savukārt O. Spārītis uzsvēra, ka tāda tikšanās vieta var būt arī zinātniskā laboratorija. Reiz sarunā Izraēlas vēstniece paudusi izbrīnu par Latvijā novēroto, ka uzņēmēji "nesēž blakus" zinātniekiem un ar nepacietību negaida sev noderīgus izgudrojumus, pretēji Izraēlā notiekošajam.

Jelgavas novada pašvaldības izpilddirektore Līga Lonerte iepazīstināja ar sava novada uzņēmējdarbības attīstības programmu un atbalstu uzņēmējdarbībai. Stāstot arī par LLU Zināšanu pārneses centra lielo lomu uzņēmējdarbības attīstībā, viņa uzsvēra, ka, izmantojot zinātniskas metodes uzņēmējdarbībā, var tikt tālāk par Latvijas tirgu, ar ko bieži vien ir par maz sekmīgam biznesam. Starp pašvaldību un uzņēmējiem jānotiek regulārai divvirziena komunikācijai, pašvaldībai nemitīgi jāpilnveido uzņēmējdarbības atbalsta instrumenti, tajā skaitā apmācību jomā, tur iekļaujot zināšanas par sadarbību ar zinātniekiem, LIAA, ALTUM u.c. atbalsta institūcijām. Jelgavā ir mērķis novada preču zīmi "Vietējais ražotājs – novada lepnums" padarīt vēl daudz populārāku.

***LEAN* sistēma efektīvākam biznesam**

Paneļdiskusijā uzņēmēja Dace Freimane pievērsa uzmanību organizācijas efektivitātes paaugstināšanas gudrībām, ko ietver *LEAN* sistēma. Šis termins netiek precīzi tulkots, bet ar to apzīmē ilgtermiņa veiktspējas filozofiju, proti, kā nodrošināt tādu darba organizāciju, kas sekmē darba ražīgumu, kvalitāti un ekonomisko efektivitāti, no kā izriet arī augstāka peļņa un konkurētspējīgs atalgojums. *LEAN* aizsākums rodams Japānas autobūves uzņēmuma "Toyota" rūpnīcās, kurās zinātnieki, pētot auto industrijas produktivitāti, konstatēja ievērojamas pozitīvas atšķirības no citiem nozares uzņēmumiem. Viena no *LEAN* iezīmēm ir vēršanās pret dažādu resursu izšķērdēšanu, tajā skaitā laika neefektīvu tērēšanu, liekām darbībām un procesiem. Liela vieta ierādīta darbinieku izglītošanai un motivācijai. Biznesa efektivitātes asociācija, kurā ir apvienojušies uzņēmumi, kas praktizē *LEAN* metodoloģiju, par to ir izdevusi latviešu valodā pirmo grāmatu.

Visi šie lielumi, kam uzmanību pievērš *LEAN*, ir saistāmi arī ar zināšanu ekonomiku. Augsto un vidēji augsto tehnoloģiju ražošana un zināšanu ietilpīgie pakalpojumi var padarīt reģionu, novadu stiprāku, dzīvotspējīgu.

Baiba Rivža, EKOSOC–LV vadītāja

PIERĪGAS FORUMS OLAINĒ

Valsts pētījumu programmas EKOSOC–LV, Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA), Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) un Olaines novada domes kopīgi organizētais uz uzņēmējdarbības attīstību vērstais Pierīgas forums 2018. gada 27. martā norisinājās Olaines Mehānikas un tehnoloģijas koledžā (OMTK).

Jāvirzās uz ilgtermiņa uzņēmējdarbību – rezultatīvu un efektīvu

VPP EKOSOC–LV valdītāja Baiba Rivža savā prezentācijā uzsvēra, ka Pierīga nav tikai reģions ap galvaspilsētu, bet plešas no Tukuma līdz Ainažiem. Tajā ir 0,46 miljoni iedzīvotāju ar ekonomikai labvēlīgu dominējošo vecumu 25–49 gadi, ar ātrāko uzņēmumu skaita augšanas tempu Latvijā 2009.–2016. gadā (tieši zināšanu ekonomikas uzņēmumi aug ātrāk par pārējiem), bet ar ievērojami atšķirīgu nodarbinātības līmeni un attiecīgi neto apgrozījumu dažādās vietās – piemēram, ar augstu Mārupes, Ķekavas, Olaines, Ogres, Tukuma novadā un viszemāko Sējas, Jaunpils, Alojas novadā. Ieguldījumus pētniecībā prasošo augsto un vidēji augsto tehnoloģiju ražošanu arī veiksmīgākajās vietās vairākkārt pārsniedz pakalpojumi, tajā skaitā zināšanu ietilpīgie (*KIS, Knowledge–intensive services*).

Olaines novada Uzņēmējdarbības atbalsta centra direktore Edīte Alksne uzsvēra, ka iedzīvotājiem ir arī jāpārvar nesadarbošanās ar pašvaldību, kura var sniegt atbalstu uzņēmējiem un investoriem, piemēram, grantu programmas "Iedvesma", Zemgales reģiona Kompetenču centra, NĪN atlaižu, LIAA Biznesa inkubatora veidā.

Rīgas plānošanas reģiona Telpiskās plānošanas nodaļas vadītājs Rūdolfs Cimdiņš, kā risināmos jautājumus Pierīgas un Rīgas metropoles areāla attīstībā un uzņēmējdarbības izaugsmei izcēla: pārvaldību, t.sk. vienotu izpratni par iekšējo telpu (Rīgai piegulošās un tuvākās teritorijas) un ārējo telpu (Tukuma, Jelgavas, Ogres, Siguldas un Limbažu novada pašvaldības un tuvākās teritorijas), pētnieciski analītisko bāzi, sadarbību, kopprojektus, finansēšanas mehānismus; starptautisko konkurētspēju, t.sk. mārketingu un zīmolvedību, kompleksu tūrisma piedāvājumu, ražošanu metropolē ar atbilstīgu infrastruktūru; urbānās izplešanās un vienlaidus apbūves ierobežošanu; transportu un mobilitāti; publiskos pakalpojumus; dabas vides, t.sk. zaļo un zilo teritoriju saglabāšanu.

Biznesa augstskolas "Turība" Uzņēmējdarbības vadības fakultātes dekāne Žane Driņķe pievērsās mūsdienu uzņēmējdarbības izaicinājumiem – mainīgai ārējai videi, digitalizācijas attīstībai, eksporta veicināšanai, zināšanu uzņēmējdarbībai, ražošanas procesu transformācijai, attālinātajam darbam u.c. "Jaunajā pasaulē" realitāte ir mākslīgais intelekts, roboti, 4D printēšana un biznesam ir jāvirzās roku rokā ar zinātni.

OMTK direktora vietniece Marita Strādere informēja, ka izglītības iestādē 2017. gadā ir uzsākts un līdz 2020. gadam norisināsies ES projekts studiju mācību vides uzlabošanai, galvenais, notiks laboratoriju modernizācija. Tas ir ļoti būtiski, lai sagatavotu kvalitatīvus speciālistus arī Olainē izvietotajām ražotnēm, t.sk. farmaceitisko un ķīmisko vielu ražošanas uzņēmumiem.

Augsto tehnoloģiju ražošanā nepieciešamākās ir eksaktās un tehniskās zināšanas

Foruma diskusiju daļu uzsāka sterilo farmaceitisko produktu ražošanas privātuzņēmuma SIA "*PharmIdea*" valdes loceklis Vitālijs Skrīvelis akcentējot, ka Latvijas zinātnieki ir ļoti gudri sintēzē, kas apvienojumā ar ārzemnieku ražošanas organizēšanas prasmēm ļāvis 2005. gadā izveidot šo veiksmīgi strādājošo firmu: šobrīd 70 darbinieki, produkcijas eksports uz 24 valstīm un 5,5 milj. eiro apgrozījums. Uzņēmumā par mērķi izvirzīta darba efektivizēšana un produktivitātes celšana, turklāt tas panākams vairākkārtīgā apjomā, lai sasniegtu "normālos" 200–250 tūkstošus eiro uz nodarbināto gadā līdzšinējo 80 tūkstošu vietā, kas nozīmētu arī augstākas algas, tagad pie konveijera varot nopelnīt 1200 eiro pirms nodokļu nomaksas.

Diskusija izvērtās par eksakto priekšmetu mācīšanu skolā, līdzšinējā praksē saredzot draudus vēl lielākam darbaspēka trūkumam augsto tehnoloģiju ražošanā, kur nepieciešamākās ir tieši eksaktās un tehniskās zināšanas. Pēc V. Skrīveļa domām, kāda zināšanu ekonomika ar vietējo darbaspēku var attīstīties, ja no 12000 vidusskolas absolventu ķīmijas un fizikas eksāmenu kārto pustūkstotis un nepilns tūkstotis?! Vidusskolā eksāmeniem šajos priekšmetos jākļūst par obligātiem, diagnosticējošus pārbaudes darbus veicot jau pamatskolas līmenī. Protams, nepieciešami arī prasmīgi šo priekšmetu skolotāji. Pašiem uzņēmējiem aktīvāk jāpopularizē, kādi speciālisti tiem nepieciešami, lai notiek "spiediens" uz vecāku un bērnu domāšanu – inženieriem ir nākotne!

LPS padomniece lauku attīstības jautājumos Sniedze Sproģe uzsvēra valsts politikas veidotāju atrautību no dzīves realitātes daudzos gadījumos, rezultātā veidojoties divām paralēlām informācijas un rīcības telpām un nelietderīgiem līdzekļu tēriņiem. Kā viens no piemēriem tika minēts reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns. Daudz vērtīgāk tam paredzētos līdzekļus būtu investēt izglītībā un zinātnē.

Baiba Rivža, EKOSOC–LV vadītāja

Aizstāvēšana

Pedagoģijas zinātņu nozares promocijas padomes atklātā sēde notiks 2018. gada 3. maijā plkst. 10.00 Latvijas Universitātē (Rīgā, Jūrmalas gatvē 76. V 201. auditorijā), kurā disertāciju pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai aizstāvēs:

ALLA ANOHINA–NAUMECA

Temats: **"Studentu struktūrzināšanu formatīvā vērtēšana"**.

Recenzenti: *Dr.paed*. Linda Daniela (Latvijas Universitāte); *Dr.habil. paed.* Tatjana Koķe (Rīgas Stradiņa universitāte); *Dr.paed.* Ineta Lūka (Biznesa augstskola Turība".

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Daudznozaru bibliotēkā Raiņa bulvārī 19, Rīgā.

***

2018. gada 9. maijā plkst. 13.00 Daugavpils Universitātes (DU) Humanitārās fakultātes 309. telpā Daugavpilī, Vienības ielā 13 notiks Daugavpils Universitātes Literatūrzinātnes promocijas padomes sēde, kurā promocijas darbu filoloģijas doktora (*Dr.philol.*) zinātniskā grāda iegūšanai literatūrzinātnes nozarē cittautu literatūras vēstures apakšnozarē aizstāvēs

LEONĪDS BOĻŠUHINS.

Promocijas darba tēma **"Majakovska liriskais varonis: 'nepabeigtības' fenomens"**.

Promocijas darba recenzenti: *Dr. philol*. Irina Belobrovceva (Tallinas Universitāte); *Dr.philol*. Pavels Lavriņecs (Viļņas Universitāte); *Dr. philol*. Anna Stankeviča (Daugavpils Universitāte).

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Daugavpils Universitātes Zinātniskajā bibliotēkā Daugavpilī, Vienības ielā 13, kā arī DU mājaslapā http://www.du.lv.

***

2018. gada 10. maijā, plkst. 14.00 Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātē, Jelgavas ielā 1, 701. telpā, LU Ķīmijas zinātņu nozares promocijas padomes atklātā sēdē:

TOMS RĒĶIS

aizstāvēs promocijas darbu: **"Enantiomēru atpazīšana kristāliskā stāvoklī: izvēlētu mazu organisku molekulu enantiomēru veidoto cieto šķīdumu strukturālā un termodinamiskā daba"** ķīmijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr.phys*. Anatolijs Mišņevs (LOSI), *Dr.chem*. Māris Turks (RTU), *Dr.chem*. Pēteris Mekšs (LU).

Ar promocijas darbu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā, Raiņa bulvārī 19.

***

2018. gada 10. maijā, plkst. 16.00 Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātē, Jelgavas ielā 1, 701. telpā, LU Ķīmijas zinātņu nozares promocijas padomes atklātajā sēdē

MĀRIS LAUBERTS

aizstāvēs promocijas darbu: **"Polifenolu izdalīšana no dažādiem augu biomasas pārstrādes atlikumiem ar videi draudzīgām ekstrakcijas metodēm un iegūto produktu vispusīga raksturošana"** ķīmijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr.chem*. Uģis Cābulis (LVKĶI); *Dr*. Andrejs Pranovičs, (Abo Akadēmija, Somija); *Dr.habil.chem*. Māris Kļaviņš (LU).

Ar promocijas darbu var iepazīties Latvijas Universitātes bibliotēkā, Raiņa bulvārī 19.

Latvijas Zinātņu akadēmija
izsludina konkursu uz akadēmiskajiem amatiem:

Vadošais pētnieks ekonomikā - 1 vieta;
Vadošais pētnieks politoloģijā - 1 vieta;
Pētnieks ekonomikā - 2 vietas;
Pētnieks politoloģijā - 1 vieta;
Zinātniskais asistents politoloģijā – 1 vieta

Pieteikumi iesniedzami mēneša laikā no sludinājuma publicēšanas brīža.

LZA EPPI direktores p.i. Zanei Zeibotei, Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV 1050. 331.kab. Tālrunis: 67221287. E-pasta adrese: eppi @lza.lv

Pieteikumā jānorāda nozare, kurā vēlas pretendēt. Pieteikumam pievienot:

1. Zinātniskos grādus apliecinošo dokumentu kopijas;
2. *CV*;
3. Publicēto darbu saraksts;
4. Citas, kvalifikāciju apliecinošu dokumentu kopijas (pēc pretendenta izvēles).

Redaktore Ilze Boldāne–Zeļenkova
"Zinātnes Vēstnesis"
Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.
Reģistrācijas apliecība nr. 75.
Izdevējs: Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Zinātnes padome, Latvijas Zinātnieku savienība.
"Science Bulletin". Latvian Academy of Sciences, Latvian Council of Science, Association of Latvian Scientists.
"Zinātnes Vēstnesis" redakcijas padome: akadēmiķis Tālavs Jundzis (vadītājs), LZA Prezidents Ojārs Spārītis, LZA ģenerālsekretārs Andrejs Siliņš, LZA Senāta priekšsēdētājs Jānis Stradiņš, akadēmiķi Raita Karnīte, Baiba Rivža, Jānis Spīgulis, Pēteris Trapencieris, un LZA sabiedrisko attiecību speciāliste Ilze Stengrevica; Jānis Kloviņš un Arnis Kokorevičs (LZP); Uldis Grāvītis (LZS).
Redakcija: Rīgā, Akadēmijas laukumā 1.
Tālr. 67212706, 67225361, 26593299, fakss 67821153.
E pasts: zinatnes.vestnesis@lza.lv; http://www.lza.lv
Indekss 77165. Iespiests: SIA Zemgus LB